

*У. Ф. Красюк,
кандыдат філасофскіх навук, дацэнт,
дацэнт кафедры філасофіі
і метадалогіі гуманітарных навук
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта
культуры і мастацтваў*

РЭКАНСТРУКЦЫЯ І ЗБЕРАГАННЕ НАЦЫЯНАЛЬнай КУЛЬТУРНАй СПАДЧЫНЫ – ПЫТАННІ СВЕДКАМ

Ёсць час камяні раскідаць, ёсць час камяні збіраць. Так сказана ў Пісанні. Ёсць у жыцці часіна, калі трэба высветліць некаторыя абставіны, якія вызначаюць краевугольныя пуцявіны лёсу народа, яго гісторыі, культуры, этнічнай адметнасці. Для станаўлення беларускага народа як сацыяльнай супольнасці важнейшую значнасць маюць дасягненні яго культуры. У гэтым аспекце актуальным становіцца пытанне аб крэатарых культуры. Галоўны крэатар – народ. Гэта бяспрэчна. Аднак люстэркам яго набыткаў з'яўляюцца таленты ў асобах выдатных творцаў – стваральнікаў высокай, як яе называюць, элітарнай культуры. Класічным выглядае палажэнне, што народная і элітарная культуры дакладнай супольнасці этнічна тоесныя. Адраджэнне і Рэфармацыя XVI–XVII стст. у Беларусі дэманстравалі менавіта такое становішча. Аднак развіццё беларускай культуры ў XVIII–XIX стст. выглядала інакш.

Склалася так, што беларускі народ, яго культура сталі донарам, спонсарам для іншых культур, галоўным чынам для польскай. Такая сітуацыя мела адну важную акалічнасць – лепшыя прадстаўнікі беларускага народа тварылі ў лоне спольшчанай культуры на роднай зямлі на аснове роднай для іх беларускай культуры. Скажам, творчасць А. Міцкевіча амаль цалкам заснавана на мясцовым матэрыяле роднай яму навагрудчыны, у дакладна Польшчы ён ні разу не быў і яе не ведаў. Мясцовыя дзеячы адчувалі і разумелі гэтую акалічнасць, шчыра лічылі сябе сынамі роднай зямлі і называлі сябе літвінамі. Краёвасць – вось іх палітычная і культурная платформа. Яны жылі ў віртуальным Вялікім Княстве Літоўскім і імкнуліся яго адрадіць, зрабіць рэальным. Канешне, увогуле, яны адносілі сябе да польскага народа, «Gente Rutenus (Lituanus), nation Polonus» рабіла сваю справу. Аднак па факту жыхарства, эка-

намічнага інтарэсу, выхавання, духоўнай прасторы былі шчыльна звязаны з роднай для іх беларускай зямлёй.

Сёння для нас – сведкаў складаных геапалітычных і культурных працэсаў у свеце і рэгіёне паўстае пытанне: кім лічыць слаўных сыноў роднай зямлі, ці маем мы права вярнуць іх імёны і справы ў лона нашай нацыянальнай спадчыны і культуры. Гісторыя з усталяваннем помніка Т. Касцюшку ў Швейцарыі яшчэ раз падцвердзіла, што настае час больш пільна і рупліва «збіраць камяні», актыўна вяртаць перлы нацыянальнай культурнай спадчыны, вялікіх падзей, славы і веліч слаўных мясцін.

Каб не адхіляцца ад гістарычнай праўды, трэба рэальна глядзець на падзеі, абставіны і справы. Напрыклад, гэта датычыцца этнічнай прыналежнасці згаданых і іншых фігурантаў культуратворчых працэсаў. Можна поўнасьцю пагадзіцца з А. Мальдзісам, што не трэба катэгарычна ўсё абеларушваць, безапеляцыйна прысвойваць іх гонар толькі сабе, «... мы не маем права навязваць Дамейку, як, дарэчы, і Міцкевічу, Манюшку, Ваньковічу, Сыракомлі, шмат якім іншым дзеячам культурнага памежжа ХХ ст. наш сёняшні нацыянальны менталітэт. Ну не прайшлі яны яшчэ, не маглі прайсці шлях ад “тутэйшасці”, “краёвасці”, “літоўскасці” да беларускасці як нацыянальнага вызначэння» [5, с. 4]. Напрамак нашай пазіцыі – у раскрыцці непарыўнай іх сувязі з роднай зямлёй, беларускім народам, з якога яны выйшлі і які яны прызнавалі, любілі і з крыніц культуры якога чэрпалі натхненне для сваёй творчасці. Родныя мясціны, «тутэйшы» народ, этнічна пераплеценыя духоўная прастора – усё гэта склалася ў адчуванне тоеснасці ім, у паняцце «літвінскасць». І гэта для нас галоўнае. Літвінскае – значыць наша. І мы маем гістарычнае і маральнае права на нашу спадчыну, на магчымасць абараняць яе, тым больш у выпадках, калі яго, гэтае права, забіраюць іншыя, маем патрэбу адстойваць сваю нацыянальную годнасць. Зазначыць, што ёсць у нас агульныя героі з другімі народамі і адносіцца да гэтага з разуменнем.

Возьмем некалькі прыкладаў таго, што таленты выдатных паэтаў і вучоных прараслі на глебе беларускай зямлі і культуры. Адам Міцкевіч жыве ў перыяд, калі, па словах М. Доўнар-Запольскага, «... беларускія культурныя сілы часам падтрым-

лівалі тады асаблівага роду культуру, агульную і беларусам, і палякам – культуру лаціна-польска-беларускую» [2, с. 343]. Пры гэтым для Міцкевіча «становішча беларускага народа ... як і для большасці яго равеснікаў, было незразумелае ... Міцкевіч ведаў, любіў менавіта гэты народ, беларускі, называючы яго то польскім, то літоўскім» [2, с. 344]. І духоўнае багацце гэтага народа ён не аддзяляў ад гэтай зямлі. Аб замілаванні паэта роднымі мясцінамі і іх подыхам сведчыць А. Ельскі: «Гэта ж з роднай глебы прарос геній Міцкевіча, і з яе таксама браў ён сюжэты да многіх сваіх твораў, аб чым сведчаць такія творы, як “Свіцязь”, “Свіцязянка”, “Дзяды”, “Дудар”, “Люб-лю”, “Лілеі”, “Уцекі”, “Гражына”, “Пан Тадэвуш” і іншыя, а мноства мясцін і назваў, які ўспамінае вястун, як Цырын, Грачыхі, Ятра, Неман, Налібокi, Навагрудак, Мядзведка, Плу-жыны, Рута, Сапліцова, Свіцязь, Туганавічы, Дзятлава і г. д., паказваюць, дзе ахвотней за ўсё блукала думка песняра, якімі вобразамі любіла яна песціцца» [4]. А. Міцкевіч, Я. Чачот, Т. Зан, І. Дамейка любілі хадзіць па народных кірмашах, хрэсьбінах, дажынках, дзе шчыльна далучаліся да народнага жыцця, фальклору, звычаяў. Усім вядомы словы Міцкевіча пра беларускую мову, якую ён лічыў найбольш міладычнай і распрацаванай і якою шчыра захапляўся. І пасля гэтага гаварыць, што Міцкевіч, які лічыў сябе «літвінам», яго жыццё і творчасць належаць толькі польскаму народу, дакладна якога ён так і не зведаў – значыць скажаць гістарычную праўду.

У гэтым годзе споўнілася 215 гадоў з дня нараджэння зоркі сусветнай навукі, нашага слыннага земляка, нацыянальнага героя Чылі Ігната Дамейкі. Сын панёманскай зямлі падчас жыцця на Навагрудчыне, Дзятлаўшчыне, Лідчыне з дзяцінства быў далучаны да беларускага простага люду, яго культуры, фальклору. Лісты да сяброў-філаматаў, да родных, публікацыі ў друку, мемуарныя запісы гавораць, што Дамейка любіў беларускі народ і яго спадчыну, адчуваў сябе арганічна прыналежным да яго. Зразумела, сацыяльныя, этнічныя, канфесійныя і іншыя фактары абумовілі, што яго «літвінскасць», беларуская краёва-сць межавалі з яго агульнапольскім патрыятызмам і духам, польскім культурным асяроддзем. Тым не менш, вярнуўшыся праз 53 гады пасля жыццёвых вандровак, пасля плённай, навуковай працы ў Чылі і многа пабачыўшы і зразумеўшы, Дамейка

сваю любоў да малой радзімы, яе культуры і народа акрэсліў больш выразна, у яго «ўзнікла адчуванне сваёй “тутэйшасці” як першай ступені беларускага этнічнага ці нават нацыянальнага самаўсведамлення...» [5, с. 57].

Сябрам Дамейкі быў вядомы паэт Юльян Корсак. Творчасць Корсака – яскравы прыклад беларуска-польскага культурнага ўзаемаўплыву. Ён пісаў па-польску, як тады было прынята ў панства, але пра Беларусь. Творы паэта былі прасякнуты беларускай тэматыкай. Раскрываецца жыццё радзімы, характэрнае для людзей, прыгажосць прыроды, мясцовыя падзеі. «Вершы», «Новыя вершы», «Да Нёмана», «Да І. Дамейкі» і іншыя сведчаць, што былі па-майстэрску засвоены не толькі класічныя матывы, рамантычны стыль лірычнай паэзіі, але і багацце народнай фальклорнай спадчыны, матывы беларускіх народных песень. Некаторыя вершы Корсака пазней С. Манюшка паклаў на музыку. «Песняр роднай старынка» – так можна ахарактарызаваць яго культуратворчы пазітыў. Зноў жа бачым амбівалентнасць ментальнасці – адчуванне сябе у лоне польскага піетэту наклалася на гарачыню сэрца і адданасць роднай зямлі і яе людзям, прыналежнасць роднай беларускай песеннай культуры.

Да слаўнай плеяды дзеячоў культуры, прарослых на беларускай ніве, адносяцца мастакі бацька і сын Вікенцій і Уладзіслаў Дмахоўскія. Яны з дзяцінства былі зачараваныя прыгажосцю роднай прыроды, у іх злажылася замілаванасць да мясцовага ладу жыцця, побыту жыхароў навакольных вёсак і фальваркаў. Вікенцій Дмахоўскі быў песняром мілай яму Бацькаўшчыны, мясцін, звязаных з жыццём і дзейнасцю А. Міцкевіча. Мастак з вялікай любоўю паказвае на сваіх палотнах патрыярхальны ўклад жыцця дробнапамеснай беларускай шляхты, прыгажосць роднага кутка, асаблівасці традыцыйнай беларускай сядзібнай архітэктуры. З найлепшымі пачуццямі ў сваіх творах мастак раскрывае жыццё сялян: нацыянальныя беларускія касцюмы, няхітрыя і простыя клопаты людзей, прылады іх працы і побыту; усё гэта выпісана ўважліва і з захапленнем. Для беларускай культуры значнасць творчасці В. Дмахоўскага ў тым, што ён паступова стаў уводзіць у жыццё дэмакратычны подых.

Добрае веданне жыцця беларускай вёскі, любоў да роднага гнязда, маляўнічага наваколля, побыту сялян было ўласціва і Уладзіславу Дмахоўскаму. Усё гэта ён напісаў у сваіх палотнах з вялікім пачуццём і пранікнёнасцю. Яго палотны «... па сваёй ідэйнай накіраванасці мелі нямала агульнага з творамі Ф. Багушэвіча, В. Дуніна-Марцінкевіча, Я. Лучыны і другіх беларускіх пісьменнікаў» [3, с. 303].

Повязь культурных пластоў праявілася ў тым, што Вікенцій і Уладзіслаў Дмахоўскія былі цесна звязаны з польскай культурнай традыцыяй, прымалі актыўны ўдзел у мастацкім жыцці Польшчы, аднак выступалі як творцы на беларускай ніве і вястунны новага этапу развіцця беларускай мастацкай культуры.

У плане вызначэння і прыналежнасці творцы да культуры беларускага народа цікавасць вызывае жыццё і дзейнасць Міхала-Эльвіра Андрыёлі. Італьянец па паходжанні, ён стаў песняром гістарычнага мінулага Беларусі. Нарадзіўшыся ў Вільні, ён любіў свой край. Андрыёлі разам з В. Дмахоўскім часта наладжвалі падарожжы па прылеглых да горада мястэчках і вёсках, дзе збіралі і запісвалі беларускі фальклор. Менавіта ўзяццем матываў з народнай этнаграфічнай спадчыны тлумачыцца блізкасць зробленых ім ілюстрацый твораў А. Міцкевіча, У. Сыракомлі да беларускай эпаса-міфалагічнай спадчыны. Творы М. Э. Андрыёлі, прысвечаныя беларускай гісторыі эпохі Вялікага Княства Літоўскага, спрыялі абуджэнню нацыянальнай самасвядомасці беларусаў. Яны адыгралі станоўчую ролю у агульным працэсе фарміравання беларускай нацыі. Ф. Багушэвіч у лісце да Э. Ажэшкі назваў Андрыёлі найлепшым «нашым графікам і мастаком» [1, с. 198].

Прыцягненне да роднаснай зямлі і народа пранізвае светапогляд нават тых таленавітых мастакоў слова, якія воляй лёсу пяялі на даволі далёкай культурнай глебе. Возьмем хаця б Гіёма Апалінэра. Яго продкі, жывучы з маёнтку Дарашковічы пад Навагрудкам, сябравалі з сям'ёй Адама Міцкевіча; прабабцы Апалінэра Людвісе Кастравіцкай Міцкевіч прысвяціў у вершы «Матрос» радкі прызнання яе годнасці. Апалінэр аказаўся ў Францыі таму, што туды эміграваў яго дзед Міхаіл-Апалінары Кастравіцкі, удзельнік паўстання 1863 г. Дзед паэта і бацька Каруся Каганца (Казіміра Кастравіцкага) былі стрыечныя браты. Даследчыкі сведчаць, што паэт, які нарад-

зіўся ў 1880 г. у Рыме, імкнуўся душой да роднага яму краю, у любові да якога ён быў выхаваны. Расійскія літаратуразнаўцы сцвярджаюць, што паэт моцна быў звязаны ўсімі сваімі пачуццямі з краем сваіх продкаў. Дарэчы, пэўна дакладна невядома, ці атрымаў Апалінэр французскае грамадзянства, бо ўвесь час лічыўся іншаземцам. І тут прасочваецца дваістасць у светапоглядзе; нават жывучы ў іншым культурным асяродку і яму служачы, душой паэт адчувае прыцягненне роднай яму зямлі.

Прыведзеныя прыклады сведчаць, што у адпаведны гістарычны перыяд беларускі народ, які гістарычна сталаў, даў свету плеяду выдатных талентаў. Аднак абставіны іх жыцця абумовілі амбівалентнасць светапогляду. Менавіта багацце беларускага народнага фальклору, веліч гістарычных падзей, прырода краю вешчуноў і герояў сталі магутным падмуркам натхнення для паэтаў, мастакоў, грамадскіх дзеячаў. Без гэтага немагчыма ўявіць музыку С. Манюшкі і малюнкі Н. Орды. Яны тварылі на глебе роднай ім беларускай культуры, аднак у рэчышчы іншай, хаця і блізкай беларусам, культурнай прасторы, да якой сябе і адносілі. Дзейнасць у фармаце польскамоўнай культуры зусім не адмяняе факта прыналежнасці да жыватворных, духоўных этнічных вытокаў жыцця «літвінаў», вытокаў, якія склалі базісную аснову іх плённай творчасці. Натуральным выступае палажэнне аб поліэтнічнай прыналежнасці выдатных сыноў беларускай зямлі. У нас з іншымі народамі ёсць агульныя героі і мы маем рацыю адстойваць іх далучанасць да нашай гісторыі і культуры. Многае раней з-за духоўнай неахайнасці, нашай этнічнай безграмаднасці ўпушчана, сёння ж на падставе дакладных фактаў, рэальных матэрыялаў, канкрэтных даследаванняў можна аб'ектыўна аддаць даніну гістарычнай справядлівасці. Быў час каменні раскідаць, настаў час іх збіраць. Мы – сведкі патрабавання часу, наш абавязак – прылажыць намаганні для рэалізацыі справы абароны і зберагання роднай культурнай спадчыны.

---

1. Багушэвіч, Ф. Творы / Ф. Багушэвіч. – Мінск : Беларусь, 1967. – 228 с. : іл.

2. Доўнар-Запольскі, М. В. Гісторыя Беларусі / М. В. Доўнар-Запольскі. – Мінск : Беларус. энцыкл. імя Пятруся Броўкі, 1994. – 510 с. : іл.

3. Дробов, Л. Н. Живопись Белоруссии XIX – начала XX в. / Л.Н. Дробов. – Минск : Выш. шк., 1974. – 344 с. : ил.

4. Ельскі, А. Адам Міцкевіч на Беларусі / А. Ельскі // Пачынальнікі. – Мінск, 1977. – С. 343.

5. Мальдзіс, А. Тры радзімы Ігнацага Дамейкі / А. Мальдзіс. – Мінск : Кантакты і дыялогі, № 7–8, 2002. – 64 с.

Д. А. Крываашэй,

*кандыдат гістарычных навук, дацэнт,
дацэнт кафедры міжкультурных камунікацый
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта
культуры і мастацтваў*

БЕЛАРУСКА-КІТАЙСКАЕ КУЛЬТУРНАЕ СУПРАЦОЎНІЦТВА: ЭТАПЫ РАЗВІЦЦА (1991–2016)

У сістэме міжнародных культурных сувязей Рэспублікі Беларусь асаблівае месца адводзіцца Кітайскай Народнай Рэспубліцы. Традыцыі культурнага супрацоўніцтва, якія закладзены ў 1950-я гг., працягвалі развівацца часам, прайшлі праз перыяд заняпаду і аднаўлення.

Аналіз дынамікі культурнага супрацоўніцтва незалежнай Беларусі з Кітаем дазваляе нам вызначыць некалькі этапаў.

Першы этап ахоплівае 1991–1994 гг. У гэты час пачынае фарміравацца прававая база супрацоўніцтва, аднаўляюцца і наладжваюцца новыя кантакты. У кастрычніку 1991 г. у структуры Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі было створана таварыства «Беларусь-Кітай». 25 лістапада 1992 г. было падпісана міжурадавае пагадненне, а ў 1993 г. – Пагадненне аб культурным супрацоўніцтве паміж Рэспублікай Беларусь і Кітайскай Народнай Рэспублікай, якое ахоплівала сферы культуры, мастацтва, выдавецкай справы, сродкаў масавай інфармацыі. Пачалі заключацца дамовы аб пабрацімскіх сувязях паміж гарадамі і рэгіёнамі: г. Мінскам і г. Чанчунем (18 мая 1992 г.), Брэсцкай вобласцю і правінцыяй Хубэй (26 лютага 1994 г.), г. Брэстам і г. Сяоганем (26 сакавіка 1993 г.). У 1992 г. адбыўся візіт у Мінск дэлегацыі газеты «Дзіндзі Жыбао». А ў 1993 г. было падпісана пагадненне аб супрацоўніцтве паміж Беларускім тэлебачаннем і тэлекампаніяй правінцыі Сычуань.